

NÉZŐPONTOK

Nem a konszenzus helyett van a dialógus

Fodor Gábor művelődési és közoktatási miniszterrel beszélget Schüttler Tamás

Az értékek érték volta egy modern társadalomban vitákban alakul ki, s miután a világ folyton változik, az értékek tartalmát dialógusok sorozatában állandóan újra és újra kell értelmezni. A modern társadalomnak ettől válik lételemévé a dialógus, a társadalom különböző csoportjainak állandó kommunikációja.

– Milyennek ítéli az oktatás feletti társadalmi kontroll törvényi szabályozottságát, megfelelőek-e a társadalmi ellenőrzés törvényben biztosított keretei?

– Az oktatás feletti társadalmi ellenőrzés törvényben biztosított lehetőségeit megfelelőnek tartom. A kérdés megválaszolásához persze érdemes megvizsgálni azt, hogy az élet mennyire igazolja vissza azokat a formákat, amelyeket a közoktatási és az önkormányzati törvényekben megpróbáltunk kialakítani. Ezek a törvények egyaránt deklarálják azt, hogy az oktatás közügy, de össztársadalmi és helyi ügy is. Épp ezért, amikor az oktatás feletti társadalmi ellenőrzésről beszélünk, én korántsem csak a makroszintű ellenőrzésre, az ezt garantáló szervezeti formákra, működési mechanizmusokra gondolok, hanem a helyi, az egyes településeken megvalósuló kontrollra, arra a fajta ellenőrzésre, befolyásra is, amely az önkormányzati testületek bizottságainak és az iskolaszékeknek a tevékenységén keresztül valósul meg. A két szint együttes működése az, ami eredményesen képes kontroll alatt tartani a közoktatásban végbemenő történéseket. S jóllehet én alapvetően a makroszintű kontrollt látom közelről, úgy érzem, hogy a két szint működésének a súlya, fontossága között nem szabad semmiféle különbséget tenni. Mindkettőnek megvan a maga sajátos szerepe. Ahhoz, hogy ezek a kontrollfunkciók jól érvényesüljenek, nyilvánvalóan időre, gyakorlatra van szükség, hiszen a megelőző történelmi periódusban ennek nem alakulhattak ki a működő demokráciákban meghonosodott formái. Mindezeket figyelembe véve, úgy tűnik számomra, hogy azért létrejöttek már bizonyos struktúrák, amelyek biztosítanak egyfajta társadalmi kontrollt, egyfajta ellenőrzést az oktatás felett. Ez önmagában is fontos eredmény. Persze nem mindegy, hogy ennek milyen a tartalma, hogy miként próbálunk élni ezekkel a struktúrákkal mi, akiket az arra illetékesek kontrollálni hivatottak, és természetesen azok is, akik különböző szinteken ezt az ellenőrző funkciót, szerepet gyakorolják. Különösen fontos kérdés magának az iskolának mint szervezetnek, mint a konkrét nevelő-oktató tevékenységet végző, autonóm intézménynek a társadalmi ellenőrzése, illetve az ellenőrzés optimális formáinak megtalálása. Azt gondolom ugyanis, hogy az iskola akkor működik jól, ha egyfelől eleget tud tenni a szakmai elvárásnak, ha tevékenységét az adott szakmai szinten tudja ellátni. Másfelől pedig akkor funkcionál jól, ha nem záródik el a társadalomtól, hanem a társadalommal nagyon szoros együttműködésben létezik, ha a társadalomnak – természetesen ideértve a helyi társadalmat is – az egyre gyorsabb ütemű változásaira, a társadalom különböző kihívásaira képes reagálni.

Nagyon fontos, hogy az iskola keresse a kor aktuális kihívásaira a válaszokat, a megoldási módokat, de talán még ennél is fontosabb, hogy a diákokat magukat is érzékennyé tegye a társadalomból érkező hatások, kihívások iránt, s a társadalom különböző szegmenseinek a megmutatásával elvezesse őket ahhoz is, hogy a majdani – ma esetleg még nem is sejthető – társadalmi kihívásokra maguk is képesek legyenek megoldásokat, válaszokat találni. Ezt az összetett funkciót az iskola csak akkor tudja betölteni, ha együttműködik a társadalommal, ha minél szélesebbre tárt kapukon át áramlik be világába a valóság. Végére is az iskola feletti társadalmi ellenőrzés elsősorban a társadalom történéseinek a közvetítését, a valóságra történő folyamatos reagálás elősegítését és nem az autonómia korlátozását szolgálja. A társadalom hatásainak közvetítésében pontosan azoknak a szervezeteknek lehet fontos szerepük, amelyek az iskola feletti társadalmi ellenőrzést gyakorolják. Olyan szervezetekre gondolok, mint a szülők érdekszervezetei, az iskolaszékek, a pedagógusok szakmai érdekszervezetei, és én ide sorolnám a diákok érdekeit képviselő diákszervezeteket is. Nagyon fontosnak tartom a diákok minél aktívabb bekapcsolását az oktatás ügyeiben születő döntések véleményezésébe, például az iskolastruktúra vagy a tartalmi fejlesztés ügyeivel kapcsolatos döntésekbe, mivel ez a részvétel az érdekérvényesítés konkrét technikáinak, végső soron a demokrácia működésének a megtanulását segítheti elő. Ezek az ellenőrző funkciók helyi és országos szinten egyaránt érvényesülhetnek. A közoktatásról szóló törvény meghatároz olyan tanácsokat, amelyek a miniszter tanácsadó testületei, az Országos Köznevelési Tanácsra és a Közoktatáspolitikai Tanácsra gondolk. Ezek egyik fontos funkciója éppen az, hogy makroszinten biztosítanak egyfajta kontrollt az oktatás felett.

– Az oktatásügy makroszintjén jelenleg a képviseleti alapon működő Közoktatáspolitikai Tanácsban van módja az oktatásban érdekelt különböző civilszervezeteknek, szakmai szervezeteknek, önkormányzatoknak a véleménynyilvánításra, az érdekek megjelenítésére és természetesen egyfajta kontrollfunkció érvényesítésére. Ugyanakkor fontos oktatáspolitikai döntés-előkészítő szerepe van az Országgyűlés Oktatási Bizottságának, amely szintén társadalmi ellenőrzést gyakorol a közoktatás felett. Hogyan látja a két testület funkcióinak egymáshoz való viszonyát? Nem kísért-e a veszélye a két testület közötti párhuzamosságnak?

– A Közoktatáspolitikai Tanácsot nagyon fontos testületnek tartom, mivel valóban úgy érzeltem, hogy összetételéből adódóan alkalmas az oktatáshoz fűződő különböző érdekek, szempontok megjelenítésére. Épp ezért a döntések előkészítésében erőteljesen szeretnék ennek a testületnek a munkájára támaszkodni. Nagyon fontosnak érzem ugyanis azt, hogy a döntések előkészítése során minél markánsabban jelenítődjenek meg a különböző társadalmi, szakmai csoportok érdekei, a tervezett döntésekkel kapcsolatos álláspontjai. E nélkül nem nagyon lehet jó döntéseket hozni. Mindebből világosan kitűnik, hogy a Közoktatáspolitikai Tanács a miniszter tanácsadó testülete, amelyben a civil szféra, az önkormányzatok, az alapítványi valamint az egyházi iskolafenntartók, a szakszervezetek és a szakmai szervezetek álláspontjai, érdekei jelennek meg. Alapvető funkciója tehát nem az érdekegyeztetés, hanem az érdekek, álláspontok megjelenítése. Úgy is fogalmazhatnék, hogy ebben a testületben lehet lemérni, bejósolni azt, hogy egy-egy közoktatással kapcsolatos döntésre hogyan reagálnak a különböző társadalmi csoportok, milyen lehet a fogadtatása egy-egy döntésnek. Egészen más a funkciója a parlamenti Oktatási Bizottságnak. Ide általában a törvényjavaslatok

kerülnek be, ennek a bizottságnak a fő feladata a törvények előkészítése, az ezekkel kapcsolatos álláspontok kialakítása. Ezzel szemben a Közoktatáspolitikai Tanács elé kérdések, problémák kerülnek, amelyek éppenséggel lehetnek törvény-szövegek, törvénymódosítások, de lehetnek az oktatással összefüggő stratégiai problémák, koncepciók vagy egy-egy terület helyzetértékelése. Tehát a parlament Oktatási Bizottságához képest jóval szélesebb az a problémakör, amiben állást foglalhat ez a tanács. Bár hozzá kell tennem, hogy a parlamenti bizottság is abban a kérdésben kér a tagjaitól véleményt, amiben akar, de azért magának a parlamentnek s ebből következően az Oktatási Bizottságnak a munkája a törvényhozásra koncentrálódik, ezért az oktatással összefüggő, látszólag nem a törvénykezéshez kapcsolódó problémákat is a törvényhozás szempontjából szemléli. Az is nagyon fontos különbség, hogy a parlamenti Oktatási Bizottságban képviselők ülnek, tehát a politikai pártok felfogása, programja, ideológiája alapján tagolódnak a vélemények, és pártbeli elkötelezettségeiknek megfelelően foglalnak állást a bizottság tagjai. A bizottsági állásfoglalás jelentősen befolyásolja a parlamenti döntést is. Amíg a parlament döntései a minisztérium számára kötelezőek, hiszen a parlament a törvényeken keresztül ad utasítást a kormánynak, addig a Közoktatáspolitikai Tanács állásfoglalásait a minisztérium, illetve a miniszter szabad belátása szerint mérlegeli.

- A politológiának ma az egyik izgalmas kérdése az, hogy a parlamenti demokrácia megteremtődése, kiterjedése hogyan befolyásolja a parlamenten kívüli érdekegyeztetési fórumok létét, mennyire van szükség ezekre a bizonyos megközelítések szerint képviselői alapon működő, neokorporatív érdekegyeztetési mechanizmusoknak, fórumoknak nevezett testületekre. Hogyan vélekedik Ön a korporativizmus és a parlamentarizmus viszonyáról?

- Valóban fontos, érdekes kérdés ez, de előre kell bocsátanom, hogy a Közoktatáspolitikai Tanácsot nem tartom korporatív testületnek. Ez a testület, amint már utaltam rá, a civil és a szakmai álláspontok, vélemények megjelenítésének a fóruma. Az ilyen jellegű testületekre a parlamenti demokrácia viszonyai között is szükség van. Hiszen más a politikai képviselő, a politikai érdekek megjelenítése, és egészen más a civilszerveződések, a szakmai szervezetek álláspontjainak megjelenítése. Egy jól működő demokráciában mind a kétfajta érdekmegjelenítésre nagyon nagy szükség van. Konkrétan a felvetett kérdéshez annyit, hogy én a parlamenti demokrácia, a parlamentarizmus és nem a korporatív társadalmi felfogás és modell híve vagyok. Természetesen a korporativizmusnak is megvannak a maga hagyományai, s tőlünk nem messze lévő országokban is vannak gyökerei. Elég itt Olaszországra vagy Ausztriára utalni. A korporativizmust nem szabad eleve rosszul működő rendszernek, berendezkedésnek tekinteni, bár nagyon sok kritika éri épp az említett két közeli ország társadalmi rendszerét éppen az ott honos korporativista szabályok miatt. A megfogalmazódó ellenvetések alapvetően azt bírálják, hogy a korporativizmus megpróbálja összemosni a társadalom különböző szegmenseit, az itt jelentkező eltérő érdekeket, megpróbálja egy nagy egységes eszközzel kezelni a társadalmat. A parlamentarizmus ezzel szemben úgy kezeli egy nagy eszközként a társadalmat, hogy ez a nagy egész valójában mindig a különböző részek eltérő érdekeit ütköztető vitákból tevődik össze. A parlamentarizmus alapvető célja, hogy „fair” szabályokat szabjon ezeknek a vitáknak, s lehetőséget teremtsen arra, hogy a különböző álláspontokat valló emberek az érdekötköztetések és a viták után meg tudjanak egyezni, s képesek legyenek

elfogadni bizonyos döntéseket. Az ország, a társadalom mostani és a közeljövőben – nagyjából az előttünk álló évtizedet magában foglaló időszakban – várható helyzete szempontjából az a hasznos és a kívánatos, ha a különböző társadalmi érdekcsoportok megpróbálják kialakítani és minél tisztábban megfogalmazni a saját álláspontjaikat. Az érdekcsoportok vitája mellett persze az is nagyon fontos, hogy az egymással ellentétes nézeteket, álláspontokat megjelenítő csoportok képesek legyenek kompromisszumra jutni, de nem felülről, mások által rájuk erőltetett kompromisszumok megkötésére van szükség, hanem önként vállalt, belátáson alapuló kompromisszumokra. A korporativizmus mindenek éppen nem kedvez, mivel érdekeket, álláspontokat akar irányítottan egyeztetni, ahogy az előbb fogalmaztam: összerosni, úgymond szőnyeg alá söpörni. A parlamentarizmus viszont kedvez ennek, erre éppen hogy ösztönzi az egyéneket, a társadalmi csoportokat. Erre azért van szükség, mert a hiányzó polgári demokratikus tradíciók miatt nem alakult ki az a politikai kultúra, amely szükséges ehhez a folyamatok vitához. Nekünk most kell megtanulnunk az ehhez szükséges technikákat, most kell elsajátítanunk a hiányzó kultúrát. Én ezért vagyok a parlamentarizmus híve, és ezért idegenkedem a korporativizmustól.

– Megtétélése szerint ma melyek azok a közoktatásban jelentkező alapvető problémák, amelyekben a különböző társadalmi és politikai csoportok érdekei, álláspontjai eltérnek, ahol jelentős érdekkonfliktusok jelentkezhetnek, s ahol hosszú és keserves viták után lehet csak majd esetleg eljutni valamilyen megegyezéshez?

– Úgy látom, hogy a húsba vágó ügyek azok, amelyeknél a legmarkánsabb érdek- és szemléleti különbségek is vannak. Ma az oktatás területén az egzisztenciális kérdések jelentik a legkeményebb konfliktusforrást. Ezt nem azért mondom, mert most, október végén, már nagyon intenzíven folyik az 1995-ös költségvetés előkészítése, zajlanak az ezzel kapcsolatos viták, egyeztetések, hanem azért, mert általában ma mindenkit az foglalkoztat, hogy lesz-e pénz az oktatásra, lesz-e pénz a pedagógusok bérére, lesz-e pénz az iskolafejlesztésre, s lesz-e pénz a tartalmi modernizációra. Az oktatás működtetésének és még inkább fejlesztésének a pénzügyi háttérét illetően igen komoly feszültségek várhatók. A konfliktus a kormányzat, illetve alapvetően a pénzügyi kormányzat és a pedagógusok között van. Persze hozzá kell tenni, hogy a konfliktus nem abból fakad, hogy a kormány nem tartja jogosnak a pedagógusok bérköveteléseit, hanem abból ered, hogy az ország gazdasági helyzete, az egyre súlyosabb pénzügyi hiány miatt a pénzügyi kormányzat próbál ellenállni ezeknek a követeléseknek. Ez sajnos így van rendjén. Am itt is az a kérdés, hogy mennyire van meg a felekben az okos és épeszű akarat arra, hogy normális kompromisszumot kössenek. A másik nagy probléma és egyben esetleges konfliktusok forrása a tartalmi modernizáció vagy pontosabban fogalmazva, az oktatási rendszer polgárosodást elősegítő fejlesztésének a kérdése. Ennek az a lényege, hogy az iskola olyan értékeket közvetítsen, amelyek valóban a polgárosodást segítik. Az első kérdés kapcsán szoltam az iskola társadalom iránti nyitottságának fontosságáról. Ugyanilyen lényeges, hogy az iskola olyan alapvető értékeket közvetítsen, amelyek nem csak szavakban, nem csak az általánosságok szintjén próbálják a felnövő nemzedéket közelíteni, elvezetni Európa, az Európai Unió felé, hanem nagyon is konkrétan. Itt hadd tegyek egy rövid gondolati kitérőt. Amikor értékek közvetítéséről, illetve egyáltalán nevelésről beszélünk, mindig jelentkezik az általánosságok szintjén történő gondolkodás, az általánosságokban történő

foglalmazás veszélye. Általánosságban nagyon könnyű európai értékekről, az Európához való felzárkózást segítő oktatásügyi modernizációs programjáról beszélni, sokkalta nehezebb ennek a konkrétumait megfogalmazni. Erről az a már-már klasszikussá vált gondolat jut az eszembe, amit a hazaszeretetről a legjobbjaink mondtak, hogy tudniillik általánosságban a hazaszeretet nagyon könnyűnek és vonzóan tűnik, csak éppen konkrétan nagyon nehéz szeretni a hazát vagy éppen áldozatot hozni érte.

A modernizációs programokban tehát nagyon pontosan körvonalazni kell, hogy melyek azok az értékek, nevelési-oktatási tartalmak, amelyek elősegítik, hogy a most iskolapadban ülő fiatalok valóban közelebb kerüljenek Európához, a világhoz. Ehhez mindenekelett idegen nyelveket jól beszélő, a nemzetközi komputerhálózatokat, az internetet értő fiatalok kelljenek, olyanok, akik számára természetesen, hogy egy londoni vagy New York-i társukkal angolul ezen a hálózaton keresztül levelezzenek. Olyanok, akik toleránsak, s nem azért toleránsak, mert azt mondták nekik, hogy annak kell lenniük, hanem azért, mert tudják azt, hogy ez miért érték a társadalomnak, azaz tudják, hogy egy multikulturális társadalomban, egy multikulturális világban élnék, ennek ismerik az értékeit, szabályait, nem félnék tőle, nem idegen számukra a többiek sokféle mássága, nem lehet őket az idegengyűlölet mételével mérgezni. A félelmek, a komplexusok, az előítéletek leküzdése talán az egyik legfontosabb egy modern társadalomban. E nélkül ugyanis nem lehet igazán nyitottságról beszélni, e nélkül nem lehet eligazodni egy gyorsan modernizálódó társadalomban, s nem lehet értelmesen élni a modernizáció eredményeként megteremtődött technikákkal. Egyszóval Európához, a világhoz közeledni csak a polgári lét gyakorlásához szükséges sokféle képesség elsajátításával, a civiltéchnikák birtokbavételével lehet. Joggal vetődik fel a kérdés: miért hordoz a polgárosodást segítő oktatásügyi modernizáció konfliktusforrásokat? Ez a program azokra a pedagógusokra épül, akik kreatívak, aktívak, akik akarnak tenni valamit, akik fogékonyak a modernizációs kihívásokkal szemben. A magyar pedagógusok többsége tényleg ilyen, magam is nagyon sok fantasztikusan jó pedagógusegységiséget ismerek, de azt is tudom, hogy nem mindenki ilyen. Van, aki a régi megszokott gyakorlat fenntartásában, a meglévő viszonyok konzerválásában érdekelt, így a modernizáció kapcsán óhatatlanul is konfliktusokra kell számítani.

– Ön eddig a pedagógustársadalmon belül esetleg jelentkező konfliktusokról beszélt. Hogyan viszonyul a közoktatás modernizációjához a magyar társadalom? Vannak-e olyan rétegek, társadalmi csoportok, akik ellenérdekeltek ebben a modernizációban, akik ellenzik, hogy az oktatásban intenzív modernizáció induljon el?

– Természetesen vannak ilyen érdekcsoportok, és sokszor úgy válnak az oktatásügyi modernizáció ellenzőivé, hogy ez nem is tudatosul igazán ezekben az egyéneknél és csoportokban. Azt, hogy ilyen modernizációellenes csoportok léteznek, alapvetően természetesnek tartom, hiszen minden ilyen folyamatnak vannak nyertesei és vesztesei. A kérdés csak az, hogy mekkora ezeknek az aránya, illetve hogy stratégiailag képesek-e gátolni a modernizációs folyamatok érvényesülését. Nyilvánvalóan a közoktatás halaszthatatlanul szükséges tartalmi modernizációjával a társadalom döntő többsége mélyen egyetért, ugyanakkor vannak – amint utaltam már rá – a pedagógustársadalmon belül olyanok, akik ebben ellenérdekeltek, azért, mert a modernizáció nagyobb szakmai követelményeket állít a tanárok elé, sok szempontból élénkebb versenyt eredményez tanár és tanár, iskola és iskola között. Vannak olyanok, akiknek a nagyobb verseny nem érdekük. De nem csak a pedagógustársadalomban lehetnek, lesznek ilyen ellenérdekelte csoportok. A tartal-

mi modernizáció eredményeként megnövekedett iskolai követelmények teljesítése bizonyos hátrányosabb helyzetben lévő társadalmi csoportok számára is problémákat okozhat. Ezek a rétegek – ha nem tud felzárkóztatásukhoz kellő segítséget nyújtani a közoktatás – még inkább leszakadhatnak, még inkább elérhetetlenné válnak számukra a kitűzött mobilitási célok. Elmiatt tovább nőhet elégedetlenségük.

A tartalmi modernizációhoz kapcsolódó, de más természetű konfliktusforrás a Nemzeti alaptanterv ügye. Itt ideológiai szempontból lesznek konfliktusok. Az iskola által közvetített értékek és műveltségtartalmak ügye mindig kedvez az ideológiai vitáknak. Az értékek és a műveltségtartalom tekintetében is meglehetősen tagolt a magyar társadalom, különböző csoportok igen eltérő nézeteket vallanak arról, hogy mi tekinthető a nemzeti műveltség alapjainak. Az e téren felszínre kerülő konfliktusokat, az éles vitákat sem tekintem feltétlenül bajnak. Egy demokratikus társadalomban természetes, hogy ezekben a témákban konfliktusok vannak. Itt is az a kérdés, hogy képesek vagyunk-e közös nevezőre hozni az egymással szemben álló csoportok nézeteit, illetve ha nincs közös nevező, akkor meg tudjuk-e találni azt az optimumot, amelyet az adott helyzetben a társadalom döntő többsége el tud fogadni. Ennek az optimumnak a megtalálhatóságában erőteljesen hiszek, ezért bízom abban, hogy 1995 közepére lezárhatóak a Nemzeti alaptantervvel kapcsolatos viták, és el tudnánk fogadni az ezzel kapcsolatos törvénymódosításokat.

– *Alkalmas-e ma a társadalmi közhangulat, az oktatásügyet körülvevő társadalmi, politikai közeg arra, hogy az imént érintett problémákban – tartalmi modernizáció, az iskola által közvetített műveltség – jelentkező markáns vélemény-és érdekkülönbségek a demokrácia szabályai szerint közös nevezőre kerüljenek, hogy az egymással élesen szemben álló csoportok alkukat, kompromisszumokat kössenek? Ezt a kérdést különösen indokolttá teszik az elmúlt évek oktatáspolitikai, tanügyi vitái, a viták hangvétele, stílusa, az abban kifejeződő békétlenség, az időről időre feltörő indulatok. Az embernek óhatatlanul is az a benyomása, hogy ezekben a kérdésekben olyan mélyek az ellentétek, a szembenállások, hogy nincs igazán esély a konszenzusra.*

– Jogosak az aggodalmak, de az egymással szemben álló érdekek, nézetek képviselői közötti viszonyok miatt nem szabad lemondanunk sem a modernizációról, sem a konszenzuskeresésről. Úgy gondolom, hogy nekünk – itt most a minisztériumra gondolok elsősorban – mindent meg kell tennünk azért, hogy kialakítsuk azokat a szabályokat, amelyek között ezeket a konfliktusokat kezeljük. Valóban nagy kérdés, hogy a társadalom jelenlegi állapota, helyzete lehetővé teszi-e azt, hogy ezeket a vitákat lefolytassuk, s azt a bizonyos nyugvópontot megtaláljuk. A magyar társadalom semmiképpen sem olyan, mint a nyugat-európaiak, mivel nincs meg még az a lenyugodottsága, amely azokban a több évszázados demokratikus fejlődés, a demokratikus hagyományok, a kikristályosodott demokratikus törvénykezés, a jogállamiság következtében már rég megteremtődött. Magyarországon az elmúlt időszakokban felforgató erejű társadalmi változások zajlottak, minden új, ami ezek nyomán létrejött, részben vagy egészben mindig tagadta a régebbit. Mindtől az ország valóban nyugtalan, zaklatott helyzetben van. Épp ezért nem hiszem, hogy az idő kedvez a társadalmat megosztó, erőteljesen tagoló, éles vitákat kiváltó kérdésekben történő gyors megállapodásnak, a nyugvópontra jutásnak. Illúzió lenne azt hinni, hogy most jön el az önmagunkkal és másokkal, a múlttal való nagy megbékélés ideje. Egyszer persze biztos be fog következni.

- *De mi lesz addig, hogyan lehet megkezdeni valamilyen elemi konszenzusra jutás nélkül a polgárosodást szolgáló modernizációt, az Európához való közeledést?*

- Addig úgy kell viselkednünk, hogy az emberi együttélés normáit semmiképpen se sértsük meg, hogy a vitákat, amennyire csak lehet, indulatoktól mentesen, a demokrácia szabályai szerint folytassuk. Persze tudnunk kell, hogy Magyarországon ezek a viták sem fognak olyan higgadtan és csiszoltan zajlani, mint Nyugat-Európában. Itt még jó ideig sokkal konfliktusosabban és ebből adódóan lassabban, nagyobb energiákat követelően megy majd végbe a konszenzuskeresés. Nálunk még jó ideig számolni kell azzal, hogy a politikai felfogások, az értékrendek különbségei számos kérdésben, többek közt az iskola által közvetített emberkép és műveltségzmény tekintetében is megosztottá teszik a társadalmat.

- *Azt hiszem, éppen ennek a problémának a megelőzésére vagy legalábbis kezelésére találták ki Nyugat-Európában az értésemleges iskolára vonatkozó liberális elképzelést. Az elmúlt években talán ez váltotta ki nálunk a legélesebb politikai és teyűk hozzá – szakmai reagálásokat. Hogyan vélekedik Ön az értésemleges iskoláról? Vannak-e olyan alapértékek, amelyekben konszenzusra kell jutnia a társadalom egészének?*

- Én az életemet úgy tudom élni, hogy számomra bizonyos értékek fontosak, tudom, hogy ezeknek az értékeknek mi a tartalma, miért szükségesek a magam és mások számára. Sőt azt gondolom, hogy nekem ebben a jelenlegi szerepemben is az a dolgom, hogy próbáljak bizonyos értékeket, ha úgy tetszik, egyfajta értékrendet közvetíteni az emberek felé. Amikor tanár voltam, akkor is úgy gondoltam, hogy ez az egyik legfontosabb dolgom. A tanári szerephez szervesen hozzátartozik az érték-közvetítés. A kérdésre adandó válasz előtt hadd tegyek még egy megjegyzést. Úgy érzem, hogy egy nagyon rossz politikai helyzet miatt, egy nagyon rossz hagyomány miatt egyre inkább elértéktelenítjük a szavainkat, egyre inkább gyengítjük és szürkítjük a fogalmainkat. Bizonyos szavakat ma már nem nagyon lehet használni Magyarországon, mert elvesztették eredeti jelentésüket, kiüresedtek. Ilyen szó például, hogy az előző példánknál maradjunk, a hazaszeretet. Pedig a hazaszeretet értékéhez nem fér kétség. Mégis az elmúlt években, évtizedekben ez az érték a közéletben teljesen lejárátódott. Az előzőekben már szóltam arról, hogy úgy általában milyen könnyű szeretni a hazát, de konkrétan milyen nehéz. Azt bárki megteheti, hogy veri a mellét és azt mondja, hogy én hazafi vagyok, és mindenemet odaadom a hazámért. Az azonban már nagyon irritáló, ha az ezt követő mondata az, hogy harcoljunk az itt lévő idegenek ellen, mert a hazát csak akkor lehet szeretni, ha őket kiűztük innen. Mindenki számára nyilvánvalónak kellene lennie, hogy a hazaszeretethez mint értékhez ennek a frazeológiának semmi köze sincs. Viszont azért, mert a hazaszeretet fogalmát lejáratták, mert ennek az értéknek a tartalmát eltorzították, nem mondhatunk le a hazaszeretetről. Sok más fontos értékkel vagyunk így. Mindebből az következik, hogy tisztázni kell az értékeink tartalmát, vissza kell adni eredeti jelentésüket. Sőt továbbmegyek. Az értékek tartalmát állandóan újra és újra kell értelmezni, mivel a társadalom értékrendje állandó mozgásban, változásban van. Vannak alapértékeink, de a társadalom változásai újabb és újabb elemekkel színezik át ezek tartalmát. Ez szükségszerűen maga után vonja az értékek értelmezését szolgáló vitákat. Az értékek tehát elvesztették egykor öröknek, változatlanul hitt mivoltukat. Ezt nem érzem bajnak, sőt nagyon is helyesnek tartom, hiszen egy modern társadalom úgy működik, hogy minden kérdést újra és újra fel kell tenni önmagunknak, s ezeket a kérdéseket szakadatlanul meg kell vitatnunk másokkal, az adott problémáról másként vélekedőkkel. A

feltett kérdéseket meg kell tudnunk önmagunk és mások számára is válaszolni. Ezek közé a kérdések közé tartoznak az alapértékek is.

- Amíg nincs esély az alapértékek tekintetében a konszenzusra, addig ezt helyettesíti a vitatott problémákról folyó párbeszéd?

- Nem a konszenzus helyett van a dialógus. Ez olyan aktív dialógus, amit állandósult állapotnak kell tartanunk. Ez a posztmodern társadalom lényege. Az, hogy mi a jó vagy mi a rossz, szüntelen aktív dialógusban formálódik, s nem kánon mondja ki. Az értékek érték volta egy modern társadalomban vitákban alakul ki, s miután a világ folyton változik, az értékek tartalmát dialógusok sorozatában állandóan újra és újra kell értelmezni. A modern társadalomnak ettől válik lételemévé a dialógus, a társadalom különböző csoportjainak állandó kommunikációja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nincsenek – nem lesznek – határozott értékeink. Ellenkezőleg! A dialógus egyre inkább arra kényszerít, hogy saját magunkban önmagunk és mások számára egyre pontosabban és konkrétábban fogalmazzuk meg értékeink tartalmát. Ugyanis csak így tudunk értékfelfogásunk mellett érvelni, csak így tudjuk meggyőzni a dialógus résztvevőit saját értékfelfogásunk helyességéről.

- Ezek szerint fel kell adni az iskola értéksemlegességére vonatkozó klasszikus liberális felfogást?

- Egyáltalán nem, sőt az előző gondolatsorból egyenesen következik az, hogy az iskolának az a dolga, hogy erre a vitára tanítson meg, és mindazokat az értékeket mutassa meg diákjainak, amelyek a vitában szerepelnek. De az nem dolga, hogy bárkit meghatározott értékek választására kényszerítsen.

Tokodi Tamás 7. oszt.